

MAKTAB O‘QUVCHILARIDA KASBIY QIZIQISHLARNI ANIQLASHDA PSIXOLOG ROLI**Asilova Sanobarxon Xatambojevna**

Qo‘qon universiteti Ta‘lim fakulteti o‘qituvchisi

Ibrohimova Muslimaxon

Qo‘qon universiteti amaliy psixologiya yo‘nalishi talabasi

ibrohimovam05@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘spirinlik davridagi bolalarning eng dolzarb muammolaridan biri sanaladigan kasb tanlash, ma‘lum kasbga ega bo‘lish va shu orqali hayotda o‘z o‘rinlarini topishga doir ma‘lumotlar keltirilgan. Ya‘ni maqolamning mazmuni shundan iboratki, maktab o‘quvchilarida kasbiy qiziqishlarni aniqlash va rivojlantirishga doir ma‘lumotlar va bu borada psixologlarning roli va ahamiyati bayon etilgan. Shuningdek o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlashga oid metodikalar va ulardan to‘g‘ri foydalanish borasida fikr va mulohazalar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy qiziqish, o‘quvchi qiziqishlari, kasbni to‘g‘i tanlash, kasga yo‘naltirish, kasb tanlashda psixolog roli, “DDS” metodi, metodlardan foydalanish.

Kirish. Inson hayotida eng muhim qadryatlar sirasiga kiritish mumkin bo‘lgan jarayonlaridan biri bu insonning hayotda o‘z o‘rnini topa olishi munosib kasb-korga ega bo‘lishi desak, adashmagan bo‘lamiz. Negaki har bir ota-ona o‘z farzandini kelajagini o‘ylagan holda munosib hayot o‘rnini egallashi, yurt uchun xalq uchun foydasi tegadigan yetuk mutaxassis bo‘lishini istaydilar. Aytish mumkinki, barkamol insonning shakllanishi, uning munosib kasb-hunarni egallashi, davlatimiz rivojlanishi uchun o‘z hissasini qo‘shib, yashashi va shu orqali jamiyatda o‘zligini namoyon qilishi, ya‘ni shaxs sifatida kamol topishi, komillika intilishi hisobga olinadi. Komillik sari intilish shaxsning kasbiy shakllanishi bilan birgalikda yaxlit holda kechadigan va deyarli bir umr davom etadigan murakkab jarayondir. Keng ma‘noda kasbiy shakllanish deganda insonning o‘z aqliy qobiliyatlari, jismoniy imkoniyatlari, u yoki bu sohaga bo‘lgan layoqatlari, qiziqish va intilishlari, shuningdek, qadriyat va dunyoqarashlariga ko‘ra biron-bir kasb sohasida ta‘lim olishi, keyinchalik shu sohaga kirishib, moslasha borishi va nihoyat yillar davomida yetuk va malakali mutaxassis bo‘lib etishishi tushiniladi. Darhaqiqat bu naqadar murakkab, orqaga qaytarib bo‘lmaydigan, muhim jarayon bo‘lib, undan xalq manfaatlari, yurt tinchligi va osoyishtaligi yo‘lida unumli foydalanishni tashkil etish, bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Shuni aytish kerakki, kasb -hunar va uni egalari azaldan xalqimiz tomonidan e‘zozlanib kelingan. O‘zbekistonda hozirda bilimdon, o‘z kasbini yaxshi egallagan, mustaqil fikrlovchi, o‘z kasbiga ijodiy yondoshuvchi, yuqori malakali, madaniyatli, izlanuvchan, intiluvchan mohir ustalar, kasb egalari ko‘proq talab qilinmoqda. Kasbni to‘g‘ri tanlash – har bir shaxs uchun muhim qadam hisoblanadi. Yoshlarning butun hayotidagi muvaffaqiyati ko‘p jihatdan kasbning qanchalik to‘g‘ri tanlanishiga bog‘liq. Kasbni to‘g‘ri tanlash har bir maktab o‘quvchisining qiziqishiga, mayliga, qobiliyatiga va imkoniyatlariga mos bo‘lishi uchun uning sog‘lig‘ini, o‘zlashtirishini va hissiyotlarini hisobga olish lozim.

Kasb-hunarni erkin tanlash juda katta ahamiyatga ega. Har bir inson bajarayotgan ishini yoqtirsa, bundan u xursand bo‘ladi, qoniqish hosil qiladi va yuqori tashabbus ko‘rsata oladi. Maktab o‘quvchilarining kasb tanlashi ongli zaruriyat bo‘lishi va ayni vaqtda jamiyat manfaatlariga mos bo‘lib tushishi, yigit va qizlarning o‘z hayot yo‘llarida shaxsiy muddaolarini qondirishi lozim. Ushbu dolzarb muammoni anglagan holda har bir psixolog va pedagoglar o‘quvchilarni to‘g‘ri yo‘naltira olishlari kerak. Kasbga yo‘naltirish – bu har bir shaxsnin o‘ziga xos individual xususiyatlari va mehnat bozorining ehtiyojlarini hisobga olgan holda, o‘z kasbiy va hayotdagi o‘rnini topishi uchun shaxsga ta‘sir etishning ilmiy asoslangan shakl, usul va vositalar tizimidir. U insonning kasbiy qiziqishi va imkoniyatlari hamda jamiyatning aniq bir kasbiy faoliyat turiga ehtiyojlarining mutanosibligiga erishishga yo‘naltirilgandir. Kasbga yo‘naltirish hal etish vazifalari bo‘yicha ijtimoiy-iqtisodiy, tibbiy-fiziologik va psixologik-pedagogik mohiyatga ega muammodir. Kasbga yo‘naltirish insonning qobiliyati va iqtidorini maqsadli rivojlantirishda, uning kasb mahorati, ish qobiliyati va salomatligini asrashga imkon yaratadi hamda aholini ijtimoiy himoyalash va uning bandligi sohasidagi davlat siyosatining muhim elementlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Kasblarni har xil yo‘sinda guruhlarga ajratilar ekan, E.A. Klimov bo‘yicha beshta guruhni ko‘rsatish mumkin bo‘ladi. Bular: 1) Inson - texnika; 2) Inson - inson; 3) Inson - tabiat; 4) Inson – belgili tizim; 5) Inson - badiiy obraz. Bu esa insonning qiziqishlaridan kelib chiqqan holda kasblarni shu beshta yo‘nalishga ajratishga olib keladi. Kasb tanlayotgan insonlar tanlov aynan shu beshta yo‘nalish bo‘yicha sodir bo‘ladi. O‘z kelayotgan yosh avlod o‘zining qiziqishlari bilan bir - birlaridan ajralib turadi. Ba‘zi bir yoshlar texnikaga, ayrimlar insonni o‘ziga va yana boshqalar tabiatga qiziqadilar. Ularning qiziqishlari shu sohalarga tegishli bo‘lgan kasblarni tanlashiga olib keladi. Bu esa ularning qiziqishlari xilma - xilligini ko‘rsatadi. Kasb tanlashning psixologik tomonlari D.E. Syuper izlanishlarida ko‘zga tashlanadi. U kasbiy yo‘nalishning yangi o‘ziga xos nazariyasini va tomonlarini ishlab chiqdi. U kasb tanlashni kasbiy yo‘nalishning bir ko‘rinishi deb tushunadi. Kerakli barcha sharoitlarga ega zamonaviy ta‘lim muassasalarida o‘quvchilarning fanlarga, o‘z tanlagan kasbiy yo‘nalishlariga har tomonlama qiziqishini oshirishda mashg‘ulotlarni yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun esa maktab psixologlari o‘z kasbining ustasi hamda ta‘lim-tarbiyada yoshlarga o‘rnak bo‘la olishi, kasbning nazariy va amaliy jihatlarini bilishi zarur. Qolaversa, yoshlarning biror kasbni o‘rganish jarayonida kreativ fikrlay oladigan, yangiliklar yarata oladigan, dunyoqarashi keng bo‘lib etishishlari davr talabiga aylandi. Umumta‘lim maktablarida mashg‘ulot olib boruvchi psixologlar hozirgi zamon talablaridan kelib chiqib, avvalo, kasbning ahamiyati, maqsad vazifalarini aniq bilgan holda mashg‘ulotlar tashkil etishi maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda yangi pedagogik metod va metodikalardan foydalanish samarali natijalar beradi. Jumladan “Aqliy xujum”, “Bumerang”, “Tarozi”, “Yelpig‘ich”, “Kichik guruhlarda ishlash”, “Venn diagrammasi” “Sinkven” kabi pedagogik texnologiyalardan foydalanish tavsiya etiladi. Kasbga yo‘naltirish quyidagi qismlarni o‘z ichiga oladi: Kasbiy axborot, kasbiy maslahat, kasbiy tanlov va saralash, kasbiy moslashish. Kasbiy axborot – ma‘lum bir kasbni egallash hohishi bo‘lgan shaxsga, turli mutaxassisliklarni egallashning shakl va sharoitlariga, kasbiy malakalarning o‘z imkoniyatlariga mehnat bozorining holati va ehtiyojiga, kasbiy qiziqishlarning shakllanishiga, shaxsning istak va ko‘nikmalariga qo‘yilgan talablar hamda zamonaviy kasblarning istiqboli va

mazmuni to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni to‘plash, targ‘ibot qilish chora-tadbirlaridir. Kasbiy maslahat – kasb tanlash yoki faoliyat turini o‘zgartirishda yordamga muhtoj bo‘lgan shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, shaxsiy fazilatlarini, kasbiy qiziqishlari, moyilligi, sog‘ligi va psixologik-maslahatchi bilan ilmiy tashkil etilgan o‘zaro muloqot tizimidan iborat. Kasbiy tanlov va saralash – kasbiy faoliyatning alohida turlariga yaroqlilik darajasini aniqlashga yo‘naltirilgan shaxsning psixofiziologik xususiyatlari (tanlash) yoki aniq bir kasbga bo‘lgan psixofiziologik me‘yoriy talablar (sarialash) asosida shaxsni har tomonlama o‘rganish tizimidir. Professiografiya (axborot, tashxis, korreksiyalovchi, shakllantiruvchi) va kasbiy tashxis (shaxsni o‘rganishning psixologik, psixofiziologik, tibbiy va boshqa usullarining majmui) kasbga yo‘naltirishning axborot uslubiy ketma-ketligining asosi hisoblanadi. O‘quvchilar kasblarni tahlil qila olishi; o‘zlarining shaxsiy sifatlarini, qiziqishini va salomatlik darajalarini to‘g‘ri baholay olishlari, kasblarning insonga qo‘yadigan talablari bilan o‘zlarining individual xususiyatlarini taqqoslay olishlari, shaxsiy kasbiy rejalarini tuza olishlari zarur.

Xulosa:

Yuqori sinf o‘quvchilarining kasbiy qiziqishlarini maktab pedagoglari, psixologning bilishi, hamda yo‘llanma berishi, har bir o‘quvchiga o‘ziga xos tarzda individual tarzda yondashish lozim. Kasbiy qiziqishlarni to‘g‘ri va aniq o‘rganish uchun maxsus mo‘ljallangan so‘rovnomalar va test uslublaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Misol uchun “Kasbni top”, “DDS- defferensial diagnostik so‘rovnoma”, “Breynstorming” va yana kasbga yo‘naltiruvchi bir qancha metod va metodikalardan foydalanish mumkin. Har bir maktab o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari aniqlangandan so‘ng qiziqishlar asosida o‘quvchilarda ma‘lum kasbga nisbatan qobiliyat va iqtidorini o‘stirishga doir chora tadbirlarini ishlab chiqish, hamda amaliy yordam berish lozim. Bunda albatta har bir maktab psixologidan katta mahorat va o‘z ishiga bo‘lgan ma‘suliyat katta ahamiyat kasb etadi. Negaki, ularning amalga oshiradigan harakatlari natijasida o‘quvchilar o‘zlarining hayotdagi o‘rnini va bir umr mashg‘ul bo‘ladigan faoliyatlari belgilanadi. Psixolog ko‘magi yordamida o‘quvchilar o‘zlariga munosib kasb tanlashi, jamiyatda o‘z o‘rnini topishida muhim burilish yasaydi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi “Umumiy o‘rta ta‘lim va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining davlat ta‘lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 187-son qarori.
2. Asilova S.X. (2022). THE ESSENCE OF TEACHING PRIMARY SCHOOL PUPILS TO LOGICAL THINKING IN THE PROCESS OF MATHEMATICS. Экономика и социум, (2-1 (93)), 24-26.
3. Asilova, S. X. (2023). МАКТАБ BITIRUVCHILARINI KASB TANLASH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI. YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS, 2(8), 12-16.

4. Muslimaxon Ibrohimova, & Nargizaxon Usmonova. (2023). PEDAGOGIK JARAYONDAGI NEVROZLAR KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILAR MISOLIDA. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1(1), 578–580.
5. V. Karimova “Psixologiya” Toshkent. 2002 yil
6. M.Abdullajonova, M.Isoqova, M.Zokirova, S.Isroiljonova Ijtimoiy psixoloik trening prktikum. – Farg‘ona: “Farg‘ona” nashriyoti, 2003 yil
7. Y.Asadov. “O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda qo‘llaniladigan psixologik-pedagogik tashxis metodikalari”. Toshkent. 2010 yil
8. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O‘RTASIDAGI O‘ZARO TA‘SIRNI O‘RGANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 22-27.
9. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O ‘QISHNI YETKAZIB OLIHGA QIYNALAYOTGAN O ‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 9-13.
10. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(2), 1–6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
11. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O‘ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoit/article/view/79>
12. Умаров Тохиржон. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(2), 18–25. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/655>
13. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O ‘QISH SAVODXONLIGINI O ‘RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
14. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 18-21.